

De Imajaghen Portret van een inheems volk in West Afrika.

“Tuareg” is de Arabische aanduiding voor deze nomadische en halfnomadische groepen. Zijzelf gebruiken meestal de naam van de geografische plaats waar ze vandaan komen, bv. “Kel Aïr” (mensen van Aïr). Ze hanteren ook wel de algemene aanduiding “Kel Tegelmust” (mensen van de sluier). Ook de termen “Imajaghen” (vrijen), en “Illelan” (nobelen) worden gebruikt.

Oorspronkelijk duiden deze termen binnen de Tuareg samenleving (“Temust n Imajaghen”) de klasse van de edelen aan. Recent worden ze ook aangewend om de Tuareg in het algemeen aan te duiden ten aanzien van de buitenwereld. Hierin zit dan het concept verrat van zich als een nobele te gedragen volgens vrij strikte gedragscodes. Steeds meer wordt gebruik gemaakt van de taal als determinerend criterium. Vooral in Mali hanteert men meer en meer de term “Kel Tamajaq” (mensen van het Tamajaq). Tamajaq is de aanduiding voor de vrouwen en is tevens de taal van de Tuareg. Tamajaq is de meest zuidelijk gesproken berbertaal die ook een eigen schrift heeft, het Tifinagh. Net als in het Arabisch worden enkel de verschillende medeklinkers aangeduid wat leidt tot een andere uitspraak in de verschillende gebieden. Tifinagh kan zowel van links naar rechts als van rechts naar links worden geschreven. Het wordt veel gebruikt om berichten door te geven (in het zand, op rotsen, etc.) Vooral de vrouwen leren het van moeder op dochter in de kampen. Vroeger gebruikte men het om er poëzie mee te schrijven. De Imajaghen gebruikten het schrift eerder als ontcijferingcode dan als echt geschrift. Momenteel onderneemt men pogingen om het schrift ook voor het formele onderwijs te gebruiken maar de autoriteiten staan hier argwanend tegenover.

De Imajaghen leven in een gebied dat zich uitstrekt over 5 staten: Niger, Mali, Algerije, Libië en Burkina Faso. Volgens hun eigen bronnen zijn ze met ongeveer 3 miljoen: 1,5 miljoen in Niger, 1 miljoen in Mali, en in Algerije, Libië en Burkina Faso telkens 500.000.

De etnograaf Henri Lhote houdt het echter op een totaal tussen 300.000 en maximaal 500.000. Hij baseert zich hiervoor op extrapolaties van de gegevens van de volkstelling uit 1933-1938. Hierbij gebruikt hij echter een steeds meer voorbijgestreefde definiëring van de Kel Tamajaq, nl. de Imajaghen als klasse, zij die behoren tot families (stammen, “tawsit”) van edelen. Daarbij sluit hij groepen vazallen, horigen, handwerkers en geassimileerde groepen slaven of bedienden uit, hoewel ook zij Tamajaq spreken.

Een complexe sociale structuur

De traditionele Kel Tamajaq samenleving is een samenleving die bestaat uit verschillende klassen die ieder hun economische en sociale functie vervullen: de Imajaghen of Illelan zijn edelen die vroeger moesten instaan voor de bescherming tegen aanvallen door andere groepen, zowel andere Kel Tamajaq als niet Kel Tamajaq, en konden ook zelf ten strijde trekken en razzia's uitvoeren om vee en handelswaar te roven. De Imghad zijn vazallen die verbonden

zijn met een tawsit van Imajaghen. Zij stonden de Illelan bij in hun militaire activiteiten en betaalden een tribuut aan de Imajaghen. Vele Imghad waren en zijn rijker aan vee en gronden dan de Illelan waaraan ze schatplichtig zijn. De Illelan konden daar evenwel vrede mee nemen want welvarende vazallen betekenden voor hen een soort verzekering voor de toekomst. De Ineslimen zijn een klasse van religieuze leiders, schriftgeleerden die zich bezighouden met het aanleren van de Koran, bemiddeling bij conflicten, naamkeuze bij pasgeborenen, etc. Deze klasse ontstond na de islamisering van de Imajaghen. De Inhaden zijn de groepen van handwerkslieden (smeden en lederbewerkers) die verbonden zijn met de tawsit van Imghad, Ineslimen en Illelan. Net als al hun buurvölkeren beschikken en beschikken zowat alle klassen van de Imajaghen (Illelan, Ineslimen, Imghad en Inhaden) ook slaven of bedienden: de Iklan. Zij maakten deel uit van het gezin en dit is bij de officieel vrijgemaakte slaven vaak nog steeds zo. De Iklan verrichten het huishoudelijk werk, putten water, sprokkelen hout, drenken het vee, etc. Zij spreken Tamajaq en zijn vaak hun meesters waarbij zij sedert vele generaties wonen, zeer toegewijd. De Imajaghen hebben zich nooit bezig gehouden met slavenhandel, in tegenstelling tot buurvölkeren zoals de Songhai, de Haoussa, de Bamana, etc. De Harratin of Bella, die door de

Imajaghen Ighawellen genoemd worden, zijn horigen die landbouw bedrijven. Zij stammen af van de zwarte bevolkingsgroepen die door de Imajaghen onderworpen werden. De Harratin zijn sedentair en bewerken de oasetuinen en andere gronden van de Illelan en Imghad. In ruil voor hun bescherming betaalden zij vier vijfden van hun oogst aan de tawsit waarmee ze verbonden waren. Daarnaast bestaan er nog de Issekamaren, die van gemengd Imajaghen-Arabisch afkomst zijn en de Ibughelliten, die van gemengd Imajaghen-zwart (Harratin, Songhai, etc.) afkomst zijn. Deze groepen werden niet tot de Temust n Imajaghen gerekend alhoewel zij ook Tamajaq spreken. Hierin komt nu verandering. De Temust n Imajaghen is dus een complexe samenleving waarin iedere groep in een specifieke verhouding staat tot de andere groepen.

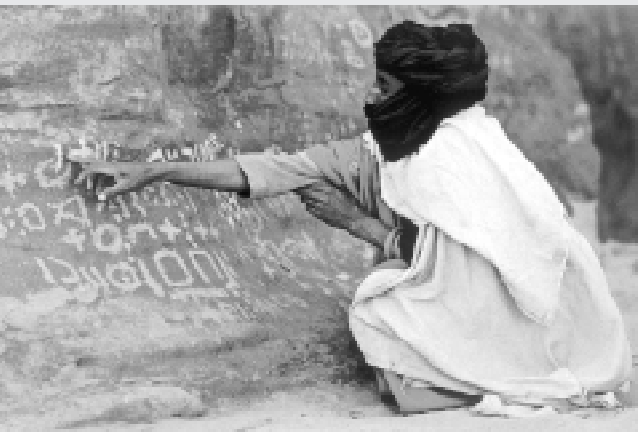

foto: Tifinah, het Tuaregschrift

De politieke organisatie van de Imajaghen

De politieke structuur van de Imajaghen ziet er als volgt uit. Verschillende aghiwen (kampen) vormen een tawsit (uitgebreide familie, clan of stam). De aghiwen wordt geleid door een amghar n aghiwen en de tawsit door een amghar n tawsit. Deze tiwsaten (stammen) van Illelan en Imghad zijn gegroepeerd in een taghma (federatie) die op haar beurt een onderdeel vormt van een tighmawin of ettebel (federatie van federaties) die geleid wordt door een amenokal. Een amenokal wordt voor het leven gekozen. Vroeger waren ze oorlogsleiders en in tijden van vrede opperrechter. Er zijn een achtal dergelijke politieke polen binnen de Temust n Imajaghen, wat men kan

vertalen als Imajaghen identiteit of natie: de Kel Ahaggar van het Hoger Massief in Zuid Algerije (centrum Tamanrasset); de Kel Ajjer van het Tassili Massief in Oost Algerije en Zuid-west Libië (centrum Djanet); de Kel Air van het Air gebergte en de Ténéré woestijn in Noord Niger (centrum Agades), de Kel Adagh van het Adrar des Iforas Massief in Noord Mali (centrum Kidal); de Kel Ataram "mensen van het westen" en de Kel Dennek "mensen van het oosten" die samen de Iwellemeden vormen en het bekken van de Tamesna en de Azawaghvallei bewonen met als centra Gao in het westen en Tawa in het oosten; de Kel Tademekkat die de vlakte van Azawad en de bocht van de Niger bewonen tussen Timbuktu en Gao tot in Noord Burkina Faso; en de Kel Gress die Zuid Niger bewonen ten zuiden van Tawa. De asagawar n temust is de vergadering van de verschillende Imenokalen en in theorie

het hoogste orgaan binnen de Temust n Imajaghen. Het begrip "temust" is nauw verbonden met het begrip "akal" dat "land" betekent in de cultureel-politieke betekenis. Sommige Imajaghen gebruiken dan ook de term Kel Akal om de mensen van hun volk aan te duiden.

Omvattender dan de Temust is de Tamurt, een term die een geheel van groepen met culturele affiniteiten aanduidt en die zou kunnen vertaald worden als afstammingslijn. Vroeger beschouwden de Imajaghen zich als van dezelfde tamurt als de sedentaire Berbers, de Moren, de Arabieren, de Amhara, de Peul, de Egyptenaren en de Joden, allen volken die volgens de Imajaghen tot de afstammingslijn van Noah behoren.

Nu is er de neiging om het begrip te gebruiken voor het geheel van Berbersprekende groepen in tegenstelling tot de Arabieren of andere niet Berbersprekenden.

Een overlevende cultuur

Ondanks 10 eeuwen islam en de aanwezigheid van verschillende islamitische strekkingen ("sekten") onder de Imajaghen, zijn de oude gebruiken relatief intact gebleven en is hun wereld nog steeds bevolkt met imdounen ("geesten") die in de bergen, holen, bronnen, bepaalde bomen, etc. schuilen en de geesten van

de woestijn, de Kel Tenere (letterlijk "Die van de woestijn") en de Kel Essuf (letterlijk "Die van de leegte, de eenzaamheid"). Imajaghen dragen vele talismannen en heel wat onder hen doen aan waarzeggerij en magie. Vaak worden ook papiertjes met Koranspreuken in leren zakjes genaaid die dan als halssnoer of op de borst worden gedragen. Deze amuletten worden door de Ineslimen gemaakt.

Imajaghen zijn trotse mensen die zich niet voor geld "verkopen" en die bijvoorbeeld ondanks de honger die zij vooral in recentere tijden vaak lijden, nooit om voedsel zullen bedelen. Zij zullen in tegendeel hun laatste voedsel nog met een gast delen. Hun erecode staat echter wel toe om water, thee of tabak te vragen.

Op handenarbeid wordt doorgaans neergezien door de hogere klassen. De Inhaden worden in het bijzonder misprezen.

De Tamajaq beschikken over veel vrije tijd omdat de Iklan het meeste werk verrichten. Daardoor konden de Tamajaq zich toeleggen op het onderwijzen van hun kinderen, het schrijven van liefdespoëzie en het maken van epische heldendichten. Vooral de meisjes worden door hun moeder opgeleid in het voordragen van poëzie en het zingen van oude liederen. De Imajaghen kennen rondreizende muzikanten die tot de Illelan behoren, zowel mannen als vrouwen, wier minnedichten en lofzangen over oude heldendaden hoog aangeschreven staan. Vaak improviseert men ter plaatse gedichten en liederen. Het is dan ook geen wonder dat vrouwen vaak het woord voeren tijdens conversaties onder de tent.

Bij de Imajaghen worden meisjes niet uitgehuwelijkt. Op speciale feesten krijgen ze de gelegenheid om jongemannen te ontmoeten die hun het hof maken, waarna beide partijen al dan niet tot een huwelijk besluiten. Een Tamajaq bruid krijgt een bruidschat mee van haar familie die vaak de bruidsprijs van de bruidegom overtreft. Het is gebruikelijk dat een vrouw trouwt met iemand uit haar eigen klasse of van een hogere klasse. Mannen daarentegen trouwen met iemand van de eigen klasse of een lagere klasse. Waarschijnlijk was de bedoeling hiervan de hogere klassen zo licht mogelijk van huidskleur houden vermits de sociale status via de vrouwelijke afstammingslijn wordt

doorgegeven. In de meeste tiwsaten met erfelijk leiderschap geldt ook het matrilineaire principe van opvolging. Kinderen behoren tot de familie van de moeder. Als een vrouw weduwe wordt, kan zij het kamp met haar kinderen verlaten en terugkeren naar haar familie. De Imajaghen zijn monogaam. In het gezin beslist de echtgenote ook altijd mee als er belangrijke besluiten moeten genomen worden, zoals over de aan- of verkoop van vee.

Bij de geboorte wordt de boreling traditioneel onmiddellijk na de bevalling op een stuk stof gelegd waarna er naast het hoofdje twee messen in het zand worden gestoken om moeder en kind tegen demonen te beschermen. Bij de naamgeving geeft de vader de aneslam (schriftgeleerde) twee doortwijgen die elk een naam symboliseren. Daarvan kiest de aneslam er één. Vervolgens slacht hij als offer een dromedaris. Daarna wordt het hoofdje van het kind geschoren. Na zes weken wordt het opnieuw geschoren waarbij men op het hoofdje van een jongen een plukje haar laat zitten dat dient om bij het laatste oordeel te worden opgetrokken. Na de tweede maal te zijn geschoren wordt het kind formeel door een bloedverwant van de moeder aan de familie getoond. Tussen de vijf en de zeven jaar worden de jongens van alle klassen uit het kamp besneden. Direct na de besnijdenis volgt de initiatie waarbij de jongen van de familieleden een schaap, enkele geiten of soms zelfs een dromedaris krijgt. Hiermee kan hij zijn eigen kudde gaan opbouwen. Rond zijn tiende leert hij een dromedaris berijden en helpt hij bij het hoeden en verzorgen van het vee. Vroeger kreeg hij wat later ook zijn zwaard, veelal van zijn vader of van zijn grootmoeder langs vaderszijde. Enkele jaren na zijn vijftiende verjaardag krijgt de jongen zijn Tegelmust, de 3 tot 6 meter lange sluier die enkel een spleet voor de ogen vrij laat en die hem werkelijk tot Amajagh maakt. Vroeger droegen alle Imajaghen onveranderlijk een Tegelmust die vaak zelfs 's nachts niet werd afgelegd en hen beschermde de brandende zon en opwaaiend zand. Maar in de eerste plaats is het een statussymbool. In de traditionele gedragscode is het ondenkbaar zich in de nabijheid van vrouwen te vertonen zonder de tegelmust.

Een geschiedenis van weerstand en ballingschap.

De Imajaghen werden wel geïslamiseerd maar nooit onderworpen door de

Arabieren en de noordelijke Berbers, zoals ze trouwens ook nooit echt door de Fransen werden onderworpen. In de 13de en 14de eeuw werd het gebied van de Kel Tademakket ingelijfd bij het rijk van Mali onder Sundjata Keita, maar op het einde van de 14de eeuw waren het de Kel Tademekkat die het Mali Rijk inlijfden bij het Songhai Rijk.

De Franse kolonisatie

Vanaf 1860 ontstonden de eerste contacten met de Fransen, onder de vorm van raids tegen de koloniale expedities. In 1881 werd zo een volledige Franse expeditie uitgeroeid. De Fransen antwoordden met tegenacties, vaak uitgevoerd door Zoeaven. In 1893 rukten duizenden Imajaghen op naar Timbuktu om de Fransen te verdrijven, wat hen ook lukte. Op 12 februari 1894 viel Timbuktu definitief in Franse handen. De eigenlijke veroveringsoorlog door de Fransen begon van daaruit in 1894 met de slag bij Diré, waarin de Fransen evenwel opnieuw het onderspit moesten delven tegen een Imajaghen strijdmacht onder leiding van In Goa. Geleidelijk aan konden de Fransen echter terreinwinst boeken door de veestapels van de verschillende Imajaghen groepen te vernietigen. De Franse generaal Meynier beschreef in zijn boek "La mission Joalland-Meynier" in 1917 de resultaten van een Franse expeditie: "Op weg naar Voulet en Chanoine zagen we overal hun sporen, meer bepaald uitgebrande dorpen en overal menselijke beenderen. Naarmate wij de colonne naderden in de buurt van Birni N'Koni werd het beeld macaberder; de lijken van tientallen gedode vrouwen bij de hutten en aan een boomtak de lijken van twee opgehangen meisjes van 9 en 10 jaar. De waterputten waren vrijwel allemaal onbruikbaar of vergiftigd door de kadavers die erin waren gegooid, zowel van mensen als dieren."

In 1902 vonden de laatste grote gevechten plaats tussen de Fransen en de Kel Ahaggar in het noorden. Vanaf

foto: Imradfamilie voor hun tent

toen organiseerde generaal Laperinne, de eerste Franse gouverneur van de Sahara, het korps van meharisten, waarin vooral Chaamba, bedoeïenen die traditionele vijanden van de Imajaghen zijn, vochten. In 1904 beloofden de Kel Ahaggarte stoppen met hun raids. Begin 1903 gaf de sterke ettebel van de Iwellemeden in het zuiden, die sedert 1898 onafgebroken tegen de Fransen gevochten had, zich gewonnen nadat de Fransen ermee bedreigd hadden een overwonnen Arabische stam, de Kunta, tegen hen in te zetten. Op 23 januari 1903 gaf hun amenokal Fihrun zich over te Gao. De Kel Aijer in het noordoosten bleven doorgaan met hun verzet.

Het valt op dat na de overgave, de Fransen telkens beperkingen oplegden om zich binnen de Temust n Imajaghen vrij te verplaatsen. Zo was het de Iwellemeden verboden zich in de Gourma en de Adrarte te begeven. De Fransen probeerden ook de Temust n Imajaghen te ondergraven door vooral de Iklan tegen de Imghad op te zetten door de zogenaamde afschaffing van de slavernij in 1905. Vooral missionarissen moedigden de Iklan aan om de Temust n Imajaghen te verlaten en zich in de koloniale samenleving te integreren, overigens zonder veel succes. In 1908 beschreef commandant Bétrix in zijn "Plan de pénétration touareg" de Imajaghen als "een ras dat geen enkele sociale waarde heeft". In het "Rapport politique du Cercle Agadez" uit 1916 staat te lezen: "De Tuareg hebben niet meer bestaansredenen dan de roodhuiden er destijds hadden. Jammer genoeg zijn het woestijnklimaat en het fantastische wezen dat dromedaris heet obstakels die de Amerikanen niet gekend hebben."

Een resem van opstanden

In het voorjaar van 1916 probeerde de amenokal van de Iwellemeden, Fihrun, een opstand te organiseren tegen de Fransen. Hij zocht hiervoor de steun bij de imenokalen van de Kel Ahaggar en de Kel Adagh maar slaagde hier niet in. Reeds op 9 mei 1916 werd hij verslagen te Aderambukar.

In 1917 kwam er een nieuwe opstand van de Kel Air naar aanleiding van de gedwongen rekrutering voor het Franse leger. De opstand was voorbereid door Mohammed Kawsen Ag Gedda. Hij wilde niet enkel de Imajaghen, maar heel de Sahara bevrijden van het Franse koloniale juk. Hij maande zijn strijders als volgt aan: *"Wij kunnen niet rusten zolang de vijand op ons grondgebied is. Laten wij vechten tot de bezetters ons land verlaten en zich ook terugtrekken uit de naburige gemeenschappen"*. Hierdoor werd hij een van de eerste verdedigers van een modern staatsconcept in de Sahara. Hij haalde zijn inspiratie uit het politieke systeem van de Ighollan van de Kel Air die het feodale systeem opgegeven hadden en waar alle tiwsaten op voet van gelijkheid stonden in het politieke bestel. Hij trok dit door naar het persoonlijke niveau en verdedigde de idee dat alle mannen gelijk zijn voor de wet en dat een individu in de eerste plaats bepaald wordt door zijn daden veeleer dan door zijn afkomst. Hierdoor kwam hij in botsing met de meer traditionele leiders van de Kel Air en slaagde hij er niet in de andere ettebel achter zich te scharen. Anderzijds liet het hem toe om ook andere klassen dan de Illelan en de Imghad te laten deelnemen aan de strijd voor de bevrijding van de Temust n Imajaghen en de Sahara. Mohammed Kawsen Ag Gedda vond steun bij de Sanussi, een streng islamitische groep uit het huidige Libië die vanuit Ghat de Franse forten aanviel. Door de vanoudsher goede banden tussen de Sanussi en de Kel Air sloot ook de sultan van Agades, Tegama Ag Baqari, zich bij de opstand aan. Uiteindelijk werden de troepen van Kawsen verslagen door de Fransen en zochten vele Kel Air in het zuiden hun toevlucht voor de Franse wraak. Kawsen kwam om in een Franse hinderlaag in 1919 en Tegama pleegde volgens Franse bronnen in Franse gevangenschap zelfmoord in Agades op 29 april 1920.

In het begin van de jaren '30 werd er

terug weerstand geboden vanuit het Adagh gebergte door een beperkte groep rond Alla Ag Albachir die een vrijbuitersbestaan leidde buiten de Franse controle. Deze situatie zou meer dan twintig jaar duren. Pas vanaf 1952 werden ze actief opgespoord na een gewapende confrontatie met een Franse patrouille. In 1954 werd Alla, na te zijn verraden, door de Fransen gedood.

De rampzalige dekolonisatie

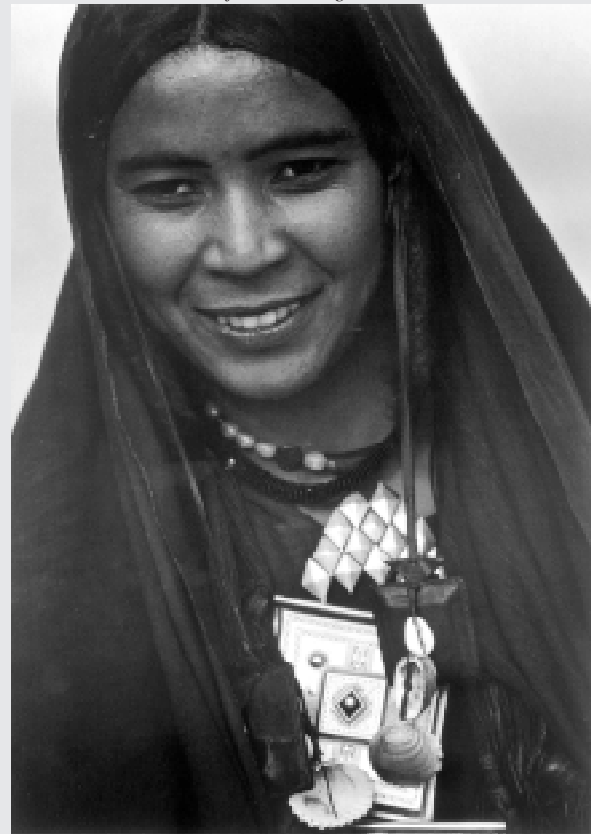
Vóór het referendum over de toekomst van de Franse Soedan in 1958, stuurden meer dan 300 notabelen uit de bocht van de Niger, zowel Imajaghen als Moren en Songhay-Askya, de Franse president de Gaulle een brief waarin zij de onderwerping van de Akal in een onafhankelijke staat onder controle van sedentaire volken uit het zuiden afwezen en drie tegenvoorstellen deden: ofwel de volledige onafhankelijkheid van Azawad, ofwel de integratie van Azawad in het Maghreb gebied ofwel onderdeel blijven van de Franse Republiek met een eigen autonoom statuut. Omdat de brief onbeantwoord bleef, werd hij nogmaals verstuurd op 30 mei 1958. Ook de Kel Air schreven een brief: *"Als u het Tuareg land verlaat, geef ons land dan terug zoals u het ons ontnomen hebt na de nederlaag van Kawsen ... Als de onafhankelijkheid zich aankondigt en u verleent haar, dan willen wij Tuareg ook onszelf besturen en heel onze samenleving, daar waar ze zich bevindt, verenigen in ons land. Wij willen dat ons land één land zou zijn."* De Franse regering reageerde niet op deze voorstellen.

In de jaartelling van de Kel Adagh staat het jaar 1960 bekend als *"Ataway wa n udek n Mali"*, letterlijk *"Het jaar dat Mali zijn kamp is komen opslaan bij ons"*. Het Malinese regime verbood een bruidsschat van meer dan 20.000 FF, bepaalde dat het huwelijksfeest slechts één dag mocht in beslag nemen, verplichte een publieke trouwceremonie voor de administratie, verbood het afsnijden van boomtakken om het vee bij te voeren in de droge tijd, sloot de grenzen voor de nomaden, enz... Malinese ambtenaren en militairen konden zich straffeloos vergrijpen. Toen Mali op 1 juli 1962 zijn economische banden met Frankrijk verbrak en een eigen munt creëerde, reageerde Frankrijk met een economische boycot. Daarop verhoogde het Malinese regime onmiddellijk de

belastingen per kop van het vee terwijl het anderzijds lage maximum prijzen voor verkoop vastlegde. Omdat huncgeld niet langer omwisselbaar was, konden de nomaden hun vee niet meer buiten Mali verkopen en leden velen zware verliezen.

Al deze factoren samen waren aanleiding voor een nieuwe opstand in het westen van de Temust n Imajaghen. Ditmaal waren het de Kel Adagh die in opstand kwamen. Van mei 1963 tot augustus 1964 werd met verouderde wapens een guerrilla oorlog gevoerd tegen het Malinese leger. Iedereen in een brede strook tussen Kidal en de Algerijnse grens werd vogelvrij verklaard, alle waterputten werden systematisch vergiftigd en het vee afgeslacht. De opstand werd zo bloedig onderdrukt en kostte naar schatting aan 15.000 mensen het leven. In 1964 werd er een vredesakkoord ondertekend nadat de Imajaghen beloofd werd dat er geen represailles tegen hen zouden volgen en alle krijgsgevangenen zouden worden vrijgelaten. Maar na 1964 namen de slachtpartijen nog toe en zowat alle gevangenen stierven in de gevangenis door de slechte behandeling. De enige uitzondering hierop waren de leiders van de opstand die naar de hoofdstad werden overgebracht waar ze pas in 1978 werden vrijgelaten.

foto: Tuaregvrouw

De repressie werd geleid door kapitein Diby Sillas Diarra: *"In de loop van de opstand heeft Diby Sillas 5 stamhoofden laten doden. De reden was dat hij hen gevraagd had hun eigen kinderen naar school te sturen en dat ze geweigerd hadden. Hij heeft ze meegenomen en opgesloten ... Men deed hen watertonnen duwen, men sloeg hen en uiteindelijk zijn ze gestorven in hun cellen. Ze waren zwaar vernederd: een stamhoofd werd voor een grote menigte uitgekleeft, kaalgeschoren, men sloeg hem! Men kan iemand geen grotere vernedering aandoen. Vooral in die tijd zouden de nomaden nog liever 100 zweepslagen gekregen hebben dan hun tegelust af te doen want dat doe je niet! En de bevolking kon niets doen, ze was verplicht om het bij te wonen." ... "Als er executies uitgevoerd werden, deed men de mensen komen om te applaudisseren. Ze deden zelfs de kinderen uit de klas komen om hen ook te laten applaudisseren." ... "Wat mij het meest geraakt heeft waren de vrouwen die men in Kidal dwangarbeid deed verrichten. Ze maakten iedere ochtend op een bouwwerf bakstenen, aarden bakstenen en alle vrouwen die in de gevangenis waren moesten ze verdragen over een afstand van meer dan een kilometer. En de soldaten sloegen hen. Eén keer beviel een vrouw, zomaar, op de weg, en de soldaten wilden zelfs niet dat ze stil bleef staan." Na de opstand werden alle gebieden van de Imajaghen in Mali een zeer zwaar regime opgelegd met de bedoeling het land letterlijk leeg te persen. Veel Imajaghen zochten een onderkomen in de buurlanden. Deze situatie zorgde voor een trauma in de Temust n Imajaghen alhoewel de jaren '60 in Niger relatief rustig verliepen. Geleidelijk aan werden de Imajaghen echter verder gemarginaliseerd: er kwam geen aangepast onderwijs in hun gebieden, geen infrastructuur en geen aangepaste economische projecten. Anderzijds werden de koloniale grenzen steeds meer echte barrières met militaire posten die het vrij verkeer belemmerden. De Imajaghen werden gedwongen staatsburgers te worden, opgesloten in een afgebakend deel van hun land.*

Een georganiseerde hongerdood

Daar bovenop en gedeeltelijk als gevolg hiervan, kwam de droogte van 1969 - 1974. Dit was niet nieuw voor de Imajaghen; ook in de perioden 1910 - 1916 en 1940 - 1949 waren er grote droogten geweest,

maar nu waren alle uitwijkmogelijkheden voor de kudden afgesloten. Hierdoor werd de overlevingsstrategie van de Imajaghen uitgeschakeld. Vanaf 1973 werd de hongersnood door het Malinese leger georganiseerd. De uitgehongerde Imajaghen bevolking werd aan haar lot overgelaten en het leger en hoge kaders van het regime gebruikten de door het westen geboden hulp voor eigen voordeel. De Franse krant *Le Monde* schreef: *"In naam van de 'waardigheid' weigeren de autoriteiten systematisch elke toegang tot kampen als Apollo en de vier of vijf andere centra die verspreid zijn over de streek. De internationale organisaties die hun deskundigen naar Mali zenden om de gevolgen van de hongersnood te bestuderen en te zien waar de hulp naartoe gaat worden afgescheept met excursies en vage antwoorden. De situatie heet 'uitstekend' te zijn. ... Hoewel de vertegenwoordigers van deze organisaties erg voorzichtig moeten zijn omdat ze anders onmiddellijk het land uitgezet worden, durven sommigen toch hun mening te geven. Allen zijn ze het erover eens dat de regering van Bamako bezig is haar rekening te vereffenen met de Tuaregstammen uit het noordelijke Vle district zover die niet zijn kunnen vluchten naar Algerije of Niger. ... Een functionaris van een internationale organisatie zegt heel duidelijk: 'Als je geluk hebt om toch in de kampen toegelaten te worden dan ziet alles er keurig uit met verpleegsters en dokters, maar het valt wel op dat er alleen oude mannen en vrouwen zitten en niemand in de leeftijd van vijftien tot veertig jaar. De radio en de dagbladen melden bijna niets over de hongersnood. Alles wijst erop dat men iets verborgen houdt.'" Het Britse blad *The New Internationalist* meldde: *"In Gao heerst complete moedeloosheid. De mensen kijken je zonder glimlach aan, schijnen zelfs niet meer voor de kinderen te zorgen van wie er velen het einde van het jaar niet zullen halen. De regering zegt dat ondervoede kinderen speciale levensmiddelen krijgen niemand die wij gesproken hebben heeft meer gekregen dat een pot aardappelpuree en wat vis. Sommige bezoekers vragen of het mogelijk is te zien hoe de kinderen hun speciale voedsel krijgen; ja dat is mogelijk luidt het antwoord 'maar de tijden van de maaltijden verschillen nogal eens'. Dan wordt de bezoeker vriendelijk doch zeer dringend gezegd dat het bezoek voorbij is." Dr. Jan**

Broekhuysse van het Koninklijk Instituut voor de Tropen in Amsterdam zei over de situatie: *"Het Malinees bestuur treed hard op tegen de Tuareg. Het zijn zwarte heersers tegenover een zichzelf blank beschouwende Tuareg volk dat een eigen sociale en politieke structuur met eigen opvattingen heeft waardoor zij zichzelf niet geringschatten. ... Als in Mali genoeg eten is krijgen de Tuareg ook genoeg. Is er te weinig eten dan krijgen de Tuareg weinig of niets. Er speelt een politiek argument mee: die zwarte jongens weten goed dat de Tuaregs niet uit te roeien zijn maar je kunt ze wel op rantsoen zetten zodat de uitroeiing sterk wordt bevorderd."*

Door de droogte werd de veestapel gedecimeerd en vielen duizenden doden. Vele Imajaghen hebben honderden, soms zelfs duizenden stuks vee verloren en zagen zich door de honger zelfs verplicht hun dromedarissen te slachten, iets wat voordien slechts bij belangrijke gebeurtenissen gebeurde of wanneer een diertje oud of te ziek was. Tegelijk begon een eerste grote golf van sedentarialisatie. Een aantal Imajaghen schakelden noodgedwongen over op landbouw, iets wat vroeger, in het bijzonder voor de Illélan, ondenkbaar was. Massa's Imajaghen kwamen terecht in de sloppenwijken van de steden in het zuiden en in vluchtelingenkampen.

Een nieuwe generatie verzet zich

De Imajaghen jongeren verloren alle toekomstperspectieven maar waren opgevoed in een strijderstraditie waarin onafhankelijkheid één van de hoogste waarden is. Vanaf 1974 begon een emigratie van jongeren van zowel Mali als Niger naar Libië waar ze in contact kwamen met enkele leiders die aan de repressie na de opstand van 1964 ontsnapt waren. Vanaf 1975 werd een clandestien netwerk uitgebouwd met vertakkingen over alle etebelen. In 1980 hield de Libische leider Kadhafi een toespraak waarin hij de repressie tegen de Imajaghen aanklaagde en lanceerde hij zijn oproep aan de Imajaghen om naar Libië te gaan, zeggende dat Libië hun thuis is. De oproep had geen impact op de traditionele Imajaghen, daarvoor was hun wantrouwen tegen de "Araben" te groot, maar nog meer geschoolde en werkloze jongeren, vooral Kel Adagh, vertrokken naar Libië. De jongeren werden "Ishumar" genoemd, naar het

franse woord "chomeur". In Libië kregen ze een militaire opleiding en werd onder "bescherming" van Kadhafi een beweging opgericht onder de naam "Front Populaire de Libération du Sahara arabe central" (FPLSAC). Dit zorgde reeds voor spanningen tussen de Libiërs en de Imajaghen die zich gerecupereerd voelden door het Arabisch imperialisme. Er was echter geen weg terug. Eind 1981 werden een honderden Imajaghen onder leiding van Iyad Ag Ghali naar Libanon gestuurd om er aan de zijde van de Palestijnen te vechten. Toen ze in 1982 terugkwamen, wilde Kadhafi hen echter kwijt en vertelde de "Malinezen" onder hen terug te keren naar Mali, dienst te nemen in het Libische leger of werk te zoeken. Vanaf dan besloten ze dat ze enkel nog op zichzelf konden rekenen. Officieel werd het FPLSAC ontbonden en werd er afstand genomen van de oude leiders van de opstand van 1963 die te gekend waren. Maar het netwerk van Imajaghen militanten, de Teshumara, bleef bestaan en organiseerde zich verder clandestien in Libië waar nog steeds nieuwe Ishumar aankwamen, zowel uit Mali en Niger na de progroms die daar in 1982 en 1985 plaats vonden. De nieuwe droogte van 1983 - 1986 versterkte deze tendens nog. Er was tevens een druk clandestien verkeer tussen Libië en Mali over Tamanrasset in Algerije om de beweging uit te bouwen. Algerije liet zich niet onbetuigd om een zware repressie te voeren tegen alle Imajaghen die ervan verdacht werden uit Libië te komen of er heen te gaan. Velen werden jaren opgesloten en sommigen verdwenen spoorloos. In 1986 bediende Kadhafi zich nogmaals van een nieuwe generatie Ishumar door hen in te zetten in zijn oorlog in Tsjaad. Toen deze strijders in 1987 terugkwamen werden zij ook opgenomen in de clandestiene beweging. In november 1987 werd dan uiteindelijk een eigen organisatie opgericht door de grote meerderheid van Imajaghen uit Mali : het Front Populaire de Libération de l'Azawad (FPLA) onder leiding van Iyad Ag Ghali.

De fatale terugkeer naar Niger

Toen in 1987 dictator Seyni Kountché van Niger stierf, lanceerde zijn opvolger generaal Ali Saïbou, een oproep tot de Imajaghen om terug te keren. Algerije en Niger tekenden een overeenkomst waarna in 1990 18.000 Imajaghen uit de Algerijnse

vluchtelingenkampen naar Niger terugkeerden. Ook de Imajaghen leiders uit Niger en Libië organiseerden de terugkeer van opposanten en vluchtelingen. De regering van Niger had er zich immers toe verbonden om concrete maatregelen te treffen om hun hervestiging mogelijk te maken, maar hield haar belofte niet. Zelfs de extra internationale humanitaire hulp bestemd voor de teruggekeerde vluchtelingen, werd door de administratie afgeleid..

Eens teruggekeerd vormden de Imajaghen opnieuw het mikpunt van willekeurige arrestaties, marteling en buitenrechtelijke executies. Het dieptepunt was de slachting van Tchintabaraden, waar het leger op 8 mei 1990 voor de subprefectuur op een manifestatie van ongewapende Imajaghen schoot. Hierbij en in de daaropvolgende slachtingen van mei en juni 1990 kwamen honderden Imajaghen om. Militairen van het garnizoen van Tawa, gesteund door para-eenheden uit Niamey, omsingelden alle waterputten en slachtten honderden bejaarden, vrouwen en kinderen in de kampen af. De hoofdverantwoordelijke voor het bloedbad is kolonel Mamadou Tanja, toen minister van binnenlandse zaken en in 1993 presidentskandidaat in het "gedemocratiseerde" meerpartij Niger. Geen enkele onderzoekscommissie werd opgericht en er was nog minder sprake van het voor de rechtbank brengen van de verantwoordelijken. De Imajaghen dachten dat het probleem ter sprake zou komen tijdens de Nationale Conferentie in 1991, maar deze weigerde zelfs de schuld voor de slachting van Tchintabaraden bij de militairen te leggen, laat staan dat ze juridische of politieke stappen ten voordele van de Imajaghen ondernam. Dit leidde vanuit het "Libische" netwerk tot de oprichting van het "Front de Libération de l'Air et de l'Azawad" (FLAA) onder leiding van Ghissa Ag Boula. Het FLAA slaagde er door raids in enkele tientallen politiemensen en militairen gevangen te nemen. Wat dan weer de aanleiding vormde voor de veiligheidstroepen in Agadez om onder leiding van kapitein Barajé, die zichzelf tot stafchef had uitgeroepen, om over te gaan tot een golf van honderden arrestaties. Ze waren gericht tegen de "Union pour la Démocratie et le Progrès social" waarin heel wat Imajaghen militeren. Vele kaders van de UDPS, intellectuelen en ambtenaren van Imajaghen afkomst, zoals Mohamed Moussa, de

minister van transport en Moutar el Incha, de prefect van Agadez, werden gearresteerd. De regering van president Amadou Cheffou weigerde in te grijpen en de minister van binnenlandse zaken Rabiou Daouda verklaarde zelfs in een televisie-interview zijn "sympathie" voor de militairen. Ondertussen werden ook vrouwen en kinderen die voedsel naar de gevangenis brachten, opgesloten en sloegen duizenden Imajaghen op de vlucht naar Algerije en Burkina Faso. Zo begon de nieuwe opstand in Niger.

Een opeenvolging van pacten in Mali

Nadat de Imajaghen uit Niger zich hadden laten verleiden door het nieuwe regime en hun vertrek uit Libië, bleven de Imajaghen uit Mali als enigen over met een duidelijk project: een gewapende opstand ontketenen om een onafhankelijke politieke Imajaghen entiteit in de Sahara te creëren. Vanaf 1989 waren ze klaar. Van de Imajaghen die na de slachting van Tchintabaraden in 1990 naar Mali gevlucht waren, werden sommigen door de Malinese autoriteiten teruggestuurd, anderen werden in Menaka opgesloten. Terzelfdertijd begonnen de Malinese veiligheidsdiensten de geheime cellen van de FPLA te ontmantelen. Daarom werd op 28 juni 1990 een aanval op Menaka gelanceerd om de gevangenen te bevrijden. Daarmee begon de strijd in Mali. In een basisdocument stelt het FPLA: *"De vroegere Franse Soedan werd onafhankelijk onder de naam Republiek Mali. Volgens zijn grenzen die sedert het begin van de kolonisatie getrokken werden op de wijze die we kennen, strekte de nieuwe staat Mali zijn soevereiniteit uit over ons territorium volgens de simpele koloniale logica. ... Wij vragen niets anders dan de zekerheden die andere volken genieten. Wat ons ontbreekt en wat wij vragen, is de vrijheid om over onszelf te beschikken om onze eigen toekomst in handen te nemen. Dit kan slechts gebeuren in een ruimte die internationaal erkend wordt, bijgevolg onvervreemdbaar is, waarop we onze nomadische levenswijze kunnen beoefenen, onze kinderen opvoeden in onze eigen cultuur."*

Terwijl in Niger de strijd pas goed losbrandde, werden onder bemiddeling van Algerije en Frankrijk onderhandelingen opgestart tussen enerzijds de Malinese regering van

dictator Moussa Traoré en anderzijds het Moorse Front Islamique Arabe de l'Azawad (FIAA) en het FPLA dat aan de onderhandelingen deelnam onder de naam Mouvement Populaire d'Azawad (MPA). Hiermee werd van Imajaghen zijde afstand genomen van de militante terminologie "front" en "bevrijding". Op 6 januari 1991 werd het Akkoord van Tamanrasset ondertekend. Het akkoord bepaalde dat Noord Mali zou gedemilitariseerd worden en van een autonoom statuut zou genieten. Maar de overeenkomst werd door de regering nooit nageleefd. Na de val van het regime van Moussa Traoré verwierp de Nationale Conferentie het akkoord en gingen de slachtingen op Imajaghen burgers in de kampen gewoon door. Het leger vermoordde onder de interim regering van kolonel Toumani Touré honderden ongewapende Imajaghen in Léré,

nezen". Het bevat vijf belangrijke hoofdstukken: 1) het definitief stopzetten van de vijandelijkheden en het wegwerken van de gevolgen van het gewapend conflict; 2) een specifiek statuut voor Noord Mali op interregionaal, regionaal en lokaal niveau; 3) concretisering van de nationale solidariteit; 4) de internationale samenwerking voor vrede en ontwikkeling; 5) een kalender om het Pact in praktijk te brengen. De drie noordelijke regio's (Timbuktu, Kidal en Gao) zouden een eigen verkozen assemblee krijgen met een eigen lokale regering. Vertegenwoordigers van deze assemblees zouden samen een consultatieve assemblee vormen naar de nationale regering toe. Ook zouden de politieke gevangenen vrijgelaten worden en een vastgelegd deel van het nationale budget zou gebruikt worden voor het ontwikkelen van het noorden. Tenslotte zou er

ook een onderzoekscommissie opgericht worden om de schendingen van de mensenrechten te onderzoeken. Van een demilitarisering van de Temust n Imajaghen noch van een autonomiestatuuat is nog langer sprake. Ondertussen was het aantal vluchtelingen in Mauretanië, Algerije en Burkina Faso reeds opgelopen tot meer dan honderdduizend.

Het Pact bleef echter in belangrijke mate dode letter en vanaf 1994 begon het leger met het organiseren van de Ganda Koy ("Meesters van het Land") milities. Deze probeerden een uitroeiingsoorlog te ontketenen tegen de Imajaghen. Het eerste nummer van hun publicatie "La Voix du Nord" stelt: " *Het banditisme is de normale staat van de Tamashek. Ze zijn een vreemd lichaam in het sociaal weefsel. De nomaden van het noorden zijn een zwervende bevolkingsgroep, zonder vaderland, zonder staat, in minuscule stammen uit de woestijn gekomen. Zwervers waren ze en zwervers zullen ze blijven. Laten we iedere aanwezigheid van nomaden uit onze steden en dorpen, van onze akkers wegvagen. Laten we de nomaden teruggedrijven in het zand van de Azawad. Organiseer u, bewapen u, laten we het volksleger oprichten dat in staat is de vijand te bevechten.*" Deze Songhai militie voerde een zeer bloedige repressie tegen de Imajaghen bevolking die nog niet op de vlucht was geslagen. Regeringsstatistieken tellen in 1995 alleen meer dan 350

gewelddadige incidenten of aanvallen. Hierdoorsloegen nogmaals tienduizenden Imajaghen en Moren op de vlucht.

De regering van Konaré ging snel over tot de erkenning van de Ganda Koy als strijdende partij en kon bijgevolg zichzelf als neutrale scheidsrechter opstellen. In januari 1995 werd een "vredesproces" opgestart tussen de Songhai en de Imajaghen met de ondertekening van de Inter-gemeenschapsakkoorden tussen de Ganda Koy en het FPLA. Op 27 maart 1996 werd in Timbuktu met de Flamme de la Paix een symbolische vredesceremonie georganiseerd waarbij de Ganda Koy en de MFUA formeel ontbonden werden en enkele duizenden wapens verbrand.

Nieuwe Franse inmenging

Terwijl in Niger de confrontaties tussen het FLAA en het leger doorgingen viel het leger ook de civiele Imajaghen kampen op grote schaal aan. Tevens organiseerde het Nigerese leger Moorse milities, de Comités des Vigilances de Tassara (CVT), om de Imajaghen kampen aan te vallen. Frankrijk en Algerije probeerden een overleg op gang te krijgen en in 1993 was er een eerste bijeenkomst in Parijs. Om beter vat te krijgen op de Imajaghen opstand creëerde Frankrijk zijn eigen politieke Imajaghen "leider" in de figuur van Mano Ag Dayak, oud directeur van een reisbureau in Agadez en medewerker van de rally Parijs - Dakar. Begin februari 1993 werd Dayak door de Franse geheime diensten in de Air gedropt met een volledige uitrusting (terreinwagens, zware wapens en munitie, communicatieapparatuur, geld en twee Franse militaire adviseurs). De groep opereerde onder de naam "Front de Libération Temust" (FLT) en was samengesteld uit Kel Ifoghas, een tawsit van de Kel Air. Dit veroorzaakte een uiteenvallen van het FLAA volgens tribale lijnen in drie groepen. Reeds enkele dagen na de aankomst van Dayak in de Air liet het FLAA zijn krijgsgevangenen vrij en tekende het op 13 februari 1993 een wapenbestand. Dat Dayak op dat moment zeker geen spreekbuis was voor de hele beweging blijkt uit het feit dat terwijl hij in mei 1993 in Parijs onderhandelingen voerde met vertegenwoordigers van de regering van Niger, Imajaghen strijders die door de Fransen uitgebaatte en verdedigde uranium mijnen in Arlit in de Air aanvielen.

foto: Tuaregrebellen

Timbuktu, Gao, Kidal, Menaka en Goundam. 30.000 Imajaghen vluchtten naar Algerije en 40.000 naar Mauretanië.

Terzelfdertijd onstond een splitsing tussen de oude politieke leiding van het FPLA/MPA en de aanvoerders van de strijders die de naam FPLA recupereerden en de strijd hervatten na de val van het regime van Traoré. De beweging viel verder uiteen volgens een tribale lijn en een klassenlijn. Daardoor ontstonden uiteindelijk vier organisaties die samen vanaf december 1991 de Mouvements et Fronts Unifiés de l'Azawad (MFUA) vormden. Er kwamen nieuwe onderhandelingen onder auspiciën van Algerije en met bemiddeling van Frankrijk en Mauretanië. Op 11 april 1992 werd een Nationaal Pact gesloten tussen de nieuwe Malinese regering van Alpha Konaré en de MFUA. Het Pact wil "een kader zijn voor het herstellen van een rechtvaardige en definitieve vrede in het noorden van Mali en voor het bewerken van de nationale verzoening van alle Mali-

In de loop van 1993 kwam er een Coördination de la Résistance Armée (CRA) tot stand. Deze gaf in februari 1994 een memorandum en een politiek basisdocument uit onder de naam "Programme cadre de la Résistance". Hierin eiste men regionale autonomie en een bestraffing van de verantwoordelijken voor de slachtpartijen tegen de civiele Imajaghen bevolking. Het document werd door het Nigerese regime afgevoerd en met de hulp van Frankrijk werd een internationale "wetenschappelijke" campagne opgezet om aan te tonen dat de Imajaghen geen echt volk vormen. Op het terrein gingen aanvallen van beide kanten onverminderd voort. Desondanks werd op 9 oktober 1995 in Burkina Faso een bestandsakkoord ondertekend. Verschillende Imajaghen groepen legden zich hierbij echter niet neer en voerden verder aanvallen uit. Bovendien trad in het oosten een nieuwe gewapende organisatie op de voorgrond, het Front Démocratique pour le Renouveau (FDR). Dit is samengesteld uit Tubu, Kanori en Moren en eiste een federalisering met ruime regionale autonomie. De CRA viel uiteen in een coalitie die onder de naam Organisation de la Résistance Armée (ORA) en geleid door Ghissa Ag Boula een nieuw akkoord wilde tekenen en een andere coalitie geleid door Mano Ag Dayak. Deze coalitie, die de naam CRA recupereerde, was niet bereid om een akkoord te ondertekenen en zocht een alliantie met het FDR.

Het "Akkoord voor een definitieve Vrede" werd in april 1995 ondertekend door de ORA en de regering van Mahaman Ousmane. Het bepaalt dat er een algemene amnestie komt, de ontwapening van de Imajaghen strijders, hun opname in speciale militaire eenheden, een programma voor noodhulp aan de bevolking, infrastructuur- en landbouwprojecten die moeten gefinancierd worden met geld van de internationale gemeenschap en toeristische ontwikkeling van de Air met een nieuwe luchthavenhotels in Agadez. Voorts dienden er een aantal ronde tafels georganiseerd te worden om voorstellen te bekijken over een algemene decentralisering volgens het Franse model en een territoriale herindeling. Ieder voorstel moet goedgekeurd worden door de

Assemblée nationale om in realiteit omgezet te worden. Mano Ag Dayak zou niet lang meer aan de controle van de Fransen ontsnappen: op 15 december 1995 explodeerde in de Ténéré woestijn het sportvliegtuig waarmee hij opgehaald werd om een gesprek te hebben met de Fransen. Het onderzoek naar de explosie werd verricht door een ploeg Franse experts en de oorzaak werd niet gevonden.

De akkoorden blijven dode letter

Het akkoord biedt geen zekerheid voor de Imajaghen. In juni 1997 werden de Imajaghen gouverneur, burgemeester en militaire commandant van Agadez door het leger opgepakt en uit hun regio verbannen. De toestand bleef onstabiel ten gevolge van het uitblijven van de toepassing van het akkoord. In september - oktober 1997 hervatten de confrontaties tussen de ontevreden Imajaghen groepen, onder leiding van Mohamed Ag Anacko samengebracht in de Union des Forces de Résistance Armée (UFRA), en het leger. En gewoontegedroef namen de militairen terug wraak op de burgerbevolking. Eind november 1997 werd in Algiers een "toegevoegd verdrag" ondertekend tussen de UFRA en de regering van Niger. Dit bijkomend akkoord veranderde echter niets aan het feit dat door de reeks staatsgrepen in Niger het vredesakkoord grotendeels dode letter bleef. In januari 1996 zette generaal Ibrahim Baré Maïnassara de verkozen president Ousamane af. Daardoor werd ook de internationale financiering voor het "vredesproces" stopgezet. Deze werd later wel hervat maar in april 1999 werd Maïnassara gedood bij een nieuwe staatsgreep van commandant Daouda Mallam Wanké. Commandant Wanké is één van de verantwoordelijken voor het bloedbad van Tchín Tabaraden. Vanaf 1997 keerde het grootste deel van de vluchtelingen vanuit Algerije geleidelijk aan terug naar Niger.

In 1997 keerde ook de meerderheid van Imajaghen vluchtelingen uit Mali onder stille dwang terug. Meer dan 150.000 Imajaghen hadden tengevolge van de zware repressie in de naburige staten hun toevlucht gezocht. In juni 1997 sloot het Hoog

Commissariaat voor de Vluchtelingen zijn bureau in Mauretanië en in januari 1998 dat in Burkina Faso. Enkel de rijkere vluchtelingen konden het zich nadien nog permitteren om langer te blijven. Vele vluchtelingen kozen een nieuwe plaats om zich te vestigen, een plaats waar ze voordien nooit geweest waren. Het gaat om zo'n 200 hervestigingsplaatsen. Velen bleven in de buurt van de grens met het asielland waarheen ze gevlucht waren. Er werd in 1997 in Mali immers niet alleen een amnestie afgekondigd voor de Imajaghen strijders maar ook voor de talloze militairen die zich schuldig gemaakt hebben aan het uitroeien van Imajaghen kampen. En er is ook amnestie voor de Ganda Koy militieleden. Het Nationaal Pact zelf is in de vergeethoek terecht gekomen. Niemand refereert meer naar de voorwaarden van dit pact hoewel de problemen die het geacht wordt op te lossen nog volop aanwezig zijn. De vroegtijdige ontbinding van de Imajaghen organisaties in 1996, de afwezigheid van een duidelijk en samenhangend duurzaam ontwikkelingsbeleid voor het noorden en het ontbreken van elke verwijzing naar de problematiek in het nationale politieke debat, laten zien hoe weinig politieke wil er bestaat bij de regering in Bamako om de problemen fundamenteel aan te pakken. Het enige uitgevoerde deel van het Nationaal Pact, de integratie van de Ishumar in de Malinese strijdkrachten, is voornamelijk bedoeld om de bezorgdheid van de autoriteiten en de internationale gemeenschap omtrent de criminaliteit weg te nemen. Dat daarmee de kous niet af is bewijst het feit dat in 1997 alleen reeds tientallen van die geïntegreerde strijders gedeserteerd zijn uit onvrede met het lakse beleid. Aan andere vredesvoorwaarden, zoals de daadwerkelijke deelname van de Imajaghen aan het politieke en economische leven wordt nog steeds niet gewerkt, laat staan aan het erkennen en respecteren van de fundamentele rechten van de Temust n Imajaghen. Daarom blijven de Imajaghen aan antropologen en bezoekers vragen wanneer de "independance" gaat eindigen.

Johan Bosman

De Imajaghen, beheerders van de woestijn.

In de Sahel, waar jaarlijks tussen de 100 en 350 mm regen valt, bestaat het landschap uit doornige bomen, heesters en droogte bestendig gras. De West-Afrikaanse Sahel is echter één van de belangrijkste veeteelt gebieden in Afrika. Het is dan ook vanuit ecologisch en economisch standpunt onbegrijpelijk dat de nomaden het leven zuur wordt gemaakt, terwijl hun producten zo belangrijk zijn voor het overleven van de bevolking.

foto: Tuareg op de kamelenmarkt in In-Gall

Jeremy Swift is een antropoloog die de veeteelthuishouding van de nomaden, in het bijzonder de Kel Adagh, onderzocht. De Adrar des Ifoghas is een lage, 500 tot 800 meter hoge bergketen met steenvlakten en droge kori-beddingen. De regen valt er in plotse hevig stormen van juli tot november, gevolgd door een relatief koel seizoen (november-maart) en een heet seizoen (maart-juni). Gedurende de periodes van regen en koelte ontstaan er grote vlakten met gras waarvan de kwaliteit direct afhankelijk is van de hoeveelheid en de verspreiding van de regen. In deze tijd trekken de Kel Adagh van weide naar weide en slaan hun tenten op een plaats op tot het gras op is. Gedurende de rest van het jaar concentreren zij zich rond de traditionele droge seizoen bronnen waar hun dieren voornamelijk leven van het zogenaamde "eeuwigdurend" gras (*Panicum Turgidum*). Dit gras bevindt zich meestal op een tot twee dagen loopafstand van de bron. Sommige traditionele putten, tot vijf meter diep, bereiken het grondwaterniveau maar de meeste putten zijn ondiepe gaten in de kori's waarin het regenwater wordt opgevangen. De hoeveelheid water en de plaats waar het is gevallen zijn essentieel voor zowel de weiden als het drinkwater voor mensen en vee. Door jaarlijkse waarnemingen heeft men gezien dat in Kidal tussen 1926 en 1972 gemiddeld 140 mm neerslag viel, de regenval gedurende 13 jaren minder dan 100 mm bedroeg en drie jaren zelfs minder dan 75 mm. Dat betekent elke vier jaar een uitermate slecht jaar en elke vijftien jaar een mogelijke ramp. Er bestaat eentendens dat de goede en de slechte jaren in een soort serie voorkomen met tijdens de goede jaren een grote toename van de kudden en massale sterfte gedurende tijdens de slechte jaren.

Belangrijk is niet alleen de hoeveelheid en plaats van de regen maar vooral wanneer de regenval begint. Midden juli, aan het einde van het droge seizoen, trekken de nomaden elke twee, drie dagen van een modderige put naar een schrale weide op twintig, dertig kilometer afstand waar slechts een paar pollen van het droogtebestendige gras zijn overgebleven. Het aantal dieren dat sterft neemt elke dag toe en hoe langer de regens uitblijven, hoe erger de situatie. Wanneer de regens twee weken langer dan normaal uitblijven is er reeds sprake van een noodsituatie. In het gebied van de Kel Adagh komt het vaak voor dat de regen het ene jaar veel langer uitblijft dan het andere jaar en nieuwe weiden pas een maand na de gemiddelde datum en verwachting van de herders ontstaan. De Kel Adagh hebben echter al sedert lange tijd middelen ontwikkeld om toch te overleven. Want niet alleen droogte en te late regenval is hun vijand, ze moeten ook rekening houden met veeziekten en jakhalzen die het vee uiteen jagen en doen verdwalen.

In een bestaansminimum economie betekent het verlies van een deel van de kudde onmiddellijk pure armoede en zelfs kans op de dood. Elke herder wordt verschillende keren in zijn leven met deze moeilijkheden geconfronteerd en dit risico beheerst dan ook zijn leven. De strategie van de Kel Adagh tegen deze onzekerheden bestaat uit zes verschillende elementen.

1. Een gedifferentieerde veestapel

Ten eerste is er de verscheidenheid van de veestapel waardoor binnen het ecologische systeem van de Kel Adagh alle mogelijkheden van de natuur kunnen benut worden. Verschillende dieren hebben verschillende waterbehoeften: runderen en schapen drinken veel en moeten dus in de buurt van water blijven, dromedarissen drinken minder en kunnen dus verder wegtrekken, geiten drinken weinig en kunnen uit een waterzak drinken en bij het kamp blijven. Ook de werkzaamheden ten behoeve van de dieren verschillen. Schapen zijn arbeidsintensief en moeten de hele dag gehoed worden, dromedarissen en runderen hebben vrijwel geen toezicht nodig, terwijl geiten vrij geregeld aandacht nodig hebben maar door de gemakkelijke manier van hoeden kunnen de kinderen dit doen. Tenslotte is er nog het verschil in cyclus voor het werpen van de jongen. Koeien en dromedarissen, die tien tot twaalf maanden drachtig zijn, worden alleen bevrucht na het inzetten van de regens wanneer de weiden het vruchtbaarst zijn. Geiten zijn resistent en niet afhankelijk van verse weiden en hun jongen worden dan ook van oktober tot juni na de lammeren geboren. Voorkomen wordt dat geiten en schapen tweemaal per jaar jongen werpen. Het onderbroken en gereguleerd fokseizoen betekent dat er maximaal gebruik wordt gemaakt van de weiden in de regentijd en dat er het hele jaar door melk beschikbaar is. Binnen hun veestapel bezitten de Kel Adagh dus al over een aantal mogelijkheden om rampen af te wenden of het effect te vermindere.

2. De mobiliteit

Het tweede overlevingsmiddel is de mobiliteit, het meest in het oog lopende onderdeel van de nomadenstrategie tegen de grillen van de natuur. Hoewel nomaden ook uit sociale en politieke motieven heen en weer trekken (om familieproblemen op te lossen of om politieke allianties te onderhouden of uit te bouwen), zijn de voornaamste oorzaken volgens Swift toch van ecologische en economische aard. De Kel Adagh leggen geen enorme afstanden af en in normale omstandigheden trekken ze alleen van weide naar weide en in het droge seizoen keren ze steeds naar dezelfde put terug. Tijdens een goed jaar is het niet nodig het kamp verder dan vijftig kilometer van de bron op te zetten, maar individuele leden van het kamp kunnen duizenden kilometers verder trekken om bijvoorbeeld schapen te leveren of om zout te halen. Maar de mogelijkheid om verder te kunnen trekken blijft een bescherming. Sedert de onafhankelijkheid echter trekken en verblijven de Kel Adagh uit noordelijker streken steeds zuidelijker omdat de weiden en watercondities in hun eigen gebied zijn verslechterd. Steeds meer nomaden gebruiken Kidal als droge tijd gebied. In tijden van grote nood ontstaat de lange afstand migratie die geïnstitutionaliseerd is in wisselende politieke verbintenissen tussen de voornaamste groepen. Na de Franse invasie smolten veel groepen uit pure noodzaak samen in politieke allianties. De Kel Adagh leven in een ondergeschikte maar vrije relatie met hun machtige politieke buren: de Kel Ahaggar in het noordoosten en de Iwellemeden in het zuiden. In een noodsituatie kunnen ze bij beiden bescherming zoeken. Tijdens de grote droogte in 1913 trokken zij het Iwellemeden gebied binnen en in de Kel Adagh chronologie wordt dat jaar nog steeds aangeduid met de naam van de kori bij Menaka, waar de meesten toen heen trokken. In 1973 gebeurde hetzelfde toen zij zich in de loop van de herfst realiseerden dat de regens weer uitbleven na een aantal slechte jaren. De meeste families trokken in november en december honderden kilometers naar het zuiden. Degenen die het wilden proberen en achterbleven ontdekten dat het in januari 1974 te laat was om nog naar het zuiden te trekken omdat het gebied zonder water dat zij moesten doorkruisen te groot was. Onder hen zijn dan ook de meeste doden gevallen.

foto: theeceremonie bij de Tuareg

3. Een buffervoorraad

Het derde middel van de Kel Adagh is het opslaan van voedsel, de klassieke manier om met een buffervoorraad een slechte tijd te overbruggen. In een veeteelteconomie is dit echter moeilijk omdat het surplus voornamelijk uit onbewaarbare melk bestaat. In plaats daarvan proberen zij voedsel op te slaan in de vorm van levend vee en bouwen kudden uit die groter zijn dan voor hun directe levensbehoeften strikt noodzakelijk is. Zo beschikken ze over dieren die kunnen verkocht worden en waarvan de opbrengst kan dienen om graan te kopen. De toename van de kudden, veelal beschouwd als een schadelijke statuskwestie, vormt echter een wezenlijk onderdeel van hun strategie die in nauw verband staat met het vierde middel, het verdelen van vee.

4. De verdeling van vee

De Kel Adagh geven en lenen dieren aan familie en vrienden waardoor ze een netwerk van giften en leningen opbouwen dat als een verzekeringsstelsel werkt. Als iemand in het verleden veel dieren heeft weggegeven of uitgeleend zal hij geen moeilijkheden ondervinden om die in moeilijker tijden terug te krijgen of zelf te ontlene. Er bestaat een sociaal krediet dat op deze giften en leningen is gebaseerd en om deze status te bereiken moet een herder altijd over dieren beschikken die hij kan uitlenen of weggeven. Ook dit draagt ertoe bij dat een familie meer dieren bezit dan alleen voor het onderhoud. Afgezien van directe giften tussen vader en zonen of tussen broers zijn de volgende transacties

in dit verband van belang:

- **Tiyyaten.** Het lenen van een melkgevend dier als bron van voeding van de arme zonder iets terug te verwachten. De tiyyaten vindt meestal plaats voor het regenseizoen wanneer men dieren te veel heeft. Ze worden teruggegeven in de koude periode wanneer de melkafgifte eindigt. Soms worden de dieren voor jaren uitgeleend. Tiyyatendieren kunnen, om welke reden dan ook, ten allen tijde door de eigenaar worden teruggevraagd.
- **Tiferen.** Het verhuren van dieren tegen een bepaalde prijs en voor een bepaalde periode. Het kunnen zowel melkgevende dieren zijn als dromedarissen om op te rijden.
- **Akh idderen.** De regelrechte schenking van een melkgevend dier aan een arme of hulpbehoevende. De Akh idderen is een morele daad en er wordt geen teruggave verlangd. Het dier behoort aan de ontvanger en wordt geërfd door zijn kinderen. Hij mag het dier echter niet verkopen of opeten zonder toestemming van de schenker. Wanneer deze transactie dromedarissen om te berijden betreft wordt ze tasnit genoemd.
- **Inuf.** Wederzijdse giften die van alles kunnen inhouden: geld, dieren, kleren, etc. Bij de inuf wordt altijd een tegenprestatie verwacht alhoewel dit niet openlijk wordt gezegd. Deze hoeft pas een jaar of zelfs later plaats te vinden. Deze transacties, slechts een paar in een hele scala van mogelijkheden bij de Kel Adagh, worden in de eerste plaats als morele daad beschouwd en zelfs de inuf wordt niet gezien als een economische relatie. Het netwerk van giften en leningen en de verbindingen die hierdoor ontstaan, scheppen een sfeer van solidariteit.

Toch is hun rol ook economisch, al wordt dat zo niet gezien: herverdeling van het vee en uitstaand kapitaal waar een familie kan op terugvallen.

5. Kennis

De vijfde bescherming zijn de jacht en de kennis van wilde planten en zaden die in normale tijden niet worden gegeten. Ook mieren nesten zijn een bron voor voedsel omdat daar grote hoeveelheden eetbare graszaden in liggen opgeslagen.

6. Razzia's en handel

Het laatste redmiddel in deze strategie is het herstel van de verliezen. Vroeger gebeurde dat door de razzia's op andere groepen. Een ander middel is de verhoogde activiteit van de karavanenhandel door gebruik te maken van de prijsverschillen van vee, zout, dadels, tabak, suiker en gedroogd vlees tussen het noorden en het zuiden van de Sahara waardoor zij in staat zijn in een paar jaar hun kudden weer aan te vullen.

Het Franse koloniale bestel en dat van de onafhankelijke staten leidden tot het verlies van de Imajaghen strategie om zichzelf te beschermen tegen onzekerheden. Zo vormen de grenzen van de onafhankelijke staten een beletsel voor de Kel Adagh om in tijden van nood bescherming te zoeken bij de Kel Ahaggar (nu in

Algerije) of bij de Iwellemeden (nu gedeeltelijk in Niger). De nomadenpraktijk om meer dieren te bezitten dan voor het levensonderhoud noodzakelijk is, stuit op onbegrip. Het resultaat was een zware belastingheffing omdat men dacht dat de nomaden dan wel gedwongen zouden zijn om meer vee te verkopen. De belasting betekende een zware slag voor het giften- en leningensysteem en de "opslag van voedsel". Jagen is vrijwel onmogelijk omdat er door de intensieve jacht met geweren door toeristen bijna geen wild meer is. Nomadenkinderen die op school zitten, blijven zolang weg uit hun omgeving dat zij niet meer in staat zijn de traditionele kennis en de praktische vaardigheden op te doen waar hun overleving kan van afhangen. De uitbreiding van de karavaanhandel om verliezen goed te maken is grotendeels weggevallen door de concurrentie van vrachtwagens en doordat de staten douanerechten eisen.

Het opeenstapelende effect heeft de mogelijkheden van de nomaden om rampen af te wenden of hun effect te verminderen, aangetast. Hulp leidde tot een versnelling van dit proces. De nieuwe en gecementeerde putten lokken een overbegrazing uit met als gevolg uitputting van de grond en erosie door wind en water. Volgens Swift is de reden eenvoudig. In landbouwecosystemen hebben de technische hulpmiddelen voor de

productie de grenzen van de productie verschoven. Maar in het ecosysteem van het grazen is de technologie tot nu toe alleen toegepast met betrekking tot watervoorraden en ziektebestrijding. Permanente vermeerdering van de productie is onmogelijk omdat de grond en de vegetatie geen technische steun ontvangen en dus beperkende factoren blijven. De nomaden-economie en -gemeenschappen zijn zeer nauw verweven functionele eenheden met talloze evenwichtsfactoren. Voorgestelde veranderingen moeten ecologisch in het hele systeem passen en niet op geïsoleerde onderdelen.

Zolang de nomaden worden beschouwd als achterlijke, primitieve volken die zo snel mogelijk moeten worden gestimuleerd door ontwikkelingsmodellen die elders in de mode zijn, kan geen echte vooruitgang worden geboekt. De nomaden in de Sahara en Sahel zijn de enige volken die de vaardigheden en de aanleg bezitten om de enorme barre woestijngebieden van West- en Noord-Afrika te exploiteren. Het gebied is van groot belang voor de ontwikkeling van heel West-Afrika en zou een waardevolle bijdrage kunnen leveren in het bestrijden van de eiwittekortten in dit gebied.

Johan Bosman

Bibliografie

- **Attayoub, Abdouh,** 1992, Déclaration de Survie Touarègue Témoust aux Nations Unies, Genève, juli. 1998, Déclaration de Survie Touarègue Témoust aux Groupe de Travail des Populations Indigènes des Nations Unies, juli.
- **Bernus, E.; Boilley, P.; Clauzel J.; Triaud J.L.;** 1993, Nomades et commandants, Administration et sociétés nomades dans l'ancien AOF, Karthala, Paris.
- **Boilley, Pierre;** 1999, Les Touaregs Kel Adagh, Dépendances et révoltes du Soudan français au Mali contemporain, Karthala, Paris.
- **Claudot-Hawad, Hélène;** 1990, Touaregs, exil et résistance, Revue du monde musulman et de la Méditerranée, n° 57, Edisud, Aix-en-Provence. 1993, La politique dans l'histoire touarègue, Cahiers de l'IRENAM, n° 4, Aix-en-Provence. 1993, Les Touaregs, portraits et fragments, Edisud, Aix-en-Provence. 1996, Touaregs, voix solitaires sous l'horizon confisqué, Ethnies, 20-21, Paris.
- **Coordination de la Résistance Armée** 1994, Programme Cadre de la Résistance, février.
- **Decraene, Philippe;** 1974, Une arme politique contre les Touaregs du Mali, Le Monde, Paris, 6 février.
- **Dufour, J.I.;** 1987, La révolte de l'Air (1916-1917), Centre d'études sur l'histoire du Sahara, Paris.
- **Hawad;** 1994, Les Touaregs, nageurs de l'infini, La République internationale des Lettres, n° 10.
- **Journal Officiel de la République du Mali;** 1992, Pacte National conclu entre le gouvernement de la République du Mali et les Mouvements et Fronts unifiés de l'Azawad consacrant le Statut particulier du Nord du Mali, Secrétariat général du gouvernement, Bamako, avril.
- **Nicolaisen J.;** 1963, Ecology and culture of the pastoral Tuareg with particular reference to the Tuareg of Ahaggar and Ayr, National Museum of Copenhagen.
- **Oxby, C.;** 1975, Pastoral nomads and development, International African Institute, London.
- **Salih, M.A.;** 1991, "Livestock development or pastoral development?" in Baxter P.T.W., When the grass is gone, Scandinavian Institute for African Studies.
- **Swift, Jeremy;** 1975, "Une économie nomade sahélienne face à la catastrophe. Les Touaregs de l'Adrar des Iforas (Mali)" in J. Copans, Sécheresse et famines du Sahel, Maspéro, Paris. 1981, The economics of traditional nomadic pastoralism: the Tuareg of Adrar n Iforas (Mali), University of Sussex.
- **Stoll, Albert,** 1975, Schijn en werkelijkheid in de Sahel, Agathon, Bussum.